

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д.н. Стоил Мавродиев, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“

по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.2. Психология
докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Божидарка Динчева Неделчева

**Тема: „Изследване на просоциалното мислене и поведение при
5-8 годишни деца“**

**Научен ръководител: проф. д.п.н. Румен Стаматов, ВСУ „Черноризец
Храбър“**

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Представеният от Божидарка Неделчева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и нормативната база на ВСУ, включва всички необходими документи, в т.ч. автореферат и публикации по темата. Процедурата е законосъобразна.

2. Актуалност на тематиката

Развитието на личността още от най-ранните етапи на онтогенезиса е продължителен и динамичен процес, който има за цел формирането на качества и компетентности, които да са предиктори за бъдещата зрялост и да предпоставят успешна адаптация. Съществена част от този процес е поставянето на началото на просоциалното мислене и поведение. Този вид поведение и мислене, обаче, стоят върху морална основа и ценности, които от своя страна също следва да се формират още от най-ранна възраст. Просоциалното мислене и поведение са детерминанти на интеракциите между хората. Те са генерализирана нагласа и тенденция да се действа по определени начини.

Както добре отбелязва докторантката, просоциалното мислене и поведение е детерминирано от стила на възпитание, и в този смисъл – от личността на родителите, от социални фактори и др. В същото време кумулирането и интегрирането на опита от предходните етапи на развитието, както и подпомагането децата да осмислят този опит, са ключов момент за поведението, което е релевантно на социалните условия и норми. В своя дисертационен труд докторантката си поставя за цел да обхване и изясни всички тези сложни страни на просоциалното мислене и поведение. Всичко това ми дава основание да оценя предмета на научния труд като значим и актуален за психологичната наука и практика, още повече, че за пръв път у нас се реализира подобно емпирично изследване.

3. Познаване на проблема

Видно от поставените задачи, Божидарка Неделчева е концептуализирала проблема и е изградила добър план за теоретико-емпиричното изследване.

Авторката има отлична осведоменост и компетентност по визираните въпроси. Същите са изследвани в тяхната сложност и многоплановост, което е позволило да бъде очертана феноменологията и възрастовата динамика на развитието на мисленето и просоциалното поведение във възрастта 5 – 8 години. Отчетена е ролята да редица променливи, както и спецификата на нашето общество.

4. Методика на изследването

Методологията на изследването е оригинална и е съобразена с възрастовите особености на децата. Изследователският инструментариум отговаря напълно на поставената цел и позволява да се изследват издигнатите хипотези.

5. Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд има класическа архитектуроника и е разгърнат в общ обем от 138 страници с обособени три основни глави, обобщения и изводи.

В теоретичен план е определена рамката и съдържанието на конструктите „просоциално мислене“ и „просоциално поведение“, които, съвсем логично, се приемат и разглеждат като взаимно свързани. Докторантката е анализирала различни възгледи за просоциалното поведение.

Очертани са двете основни групи фактори, които са в ролята на предиктори на просоциалното поведение, това са – контекстуалните и персоналните. Емоциите и тяхното „култивиране“ имат пряка връзка с просоциалното поведение и Божидарка привежда редица изследвания като доказателство за тази каузалност. В този контекст е посочена връзката между емпатията и просоциалното поведение. Интересна е и взаимовръзката между вината и поведението.

Акцент е поставен върху ролята на когнициите, които позволяват да се осъзнава и разбира от детето нуждата от просоциална нагласа и поведение.

Подчертава се, че просоциалното поведение е свързано с аз-концепцията, освен това, то може да се разглежда като личностна черта или характеристика.

Съществен момент от теоретичния обзор е изследването на развитието на визираните конструкти в полето на различните възрасти. Компетентно е представено развитието на детето и до 2 годишна възраст и генезиса на редица новообразувания, които са от съществено значение за изграждането по-нататък на съответното поведение. По същия начин е представено просоциалното поведение до 6 годишна възраст. и тук целенасочено са приведени емпирични данни. Следващият етап на просоциалното поведение е от 6 до 12 г., и както е отбелязано в този период просоциалното поведение започва да се развива прогресивно.

В развитиен ракурс е интерпретирана връзката на просоциалното поведение с емоционалното развитие, когнитивното развитие и развитието на аз-концепцията.

Логично, в текста, е изследван въпросът за отношенията между самите деца, което е и контекст на проява на самото просоциално поведение.

Друг основен пункт на теоретичния анализ е въпросът за развитието на просоциалното мислене. Тук е представена концепцията на Колбърг за моралното развитие.

Добре изяснен е и въпросът за себеосъзнаването и връзката му с моралното мислене и изграждане на аз-концепцията.

Концепцията на Айзенберг допълва анализът.

Мога да обобщя, че теоретичният обзор е стегнат, същевременно информативен и осветлява изследваните феномени от различни ракурси. Докторантката има много добри умения да борави с литературни източници.

Дизайнът на изследването разкрива една добре осмислена концепция. Целта и хипотезите са ясно формулирани.

Прави впечатление методиката за изследване на просоциалното мислене – чрез морални дилеми на Айзенберг. Този инструмент е релевантен на възрастта и изследва мисленето чрез серия от дилеми. На децата се представят серия от истории (казуси).

Просоциалното поведение се изследва чрез методът наблюдение.

Резултатите от емпиричното изследване са представени в третата глава на дисертацията.

Най-напред се дават данни за описателната статистката относно просоциалното мислене. След това е представена и описателната статистика на просоциалното поведение. Данните са онагледени и информативни. Докторантката не се задоволява с описателната статистика, а диференцира резултатите, като търси и показва различията между външната и вътрешната регулация на просоциалното поведение. Дават се данни за връзката между равнищата на изследваните конструкти при деца от предучилищна и начална училищна възраст; на базата на това са направени съответни изводи.

Установени са връзки между различните видове просоциално поведение при двете групи деца чрез корелационен анализ.

Хи-квадрат анализа е позволил да се установят и съответни различия в равнищата на просоциалното мислене и поведение според възрастта, като се установяват такива статистически значими различия.

Приведени са резултати за двата конструкта по отношение на половите различия между децата. Изводът е, че не се констатират статистически значими различия в просоциално поведение между двата пола.

Подробно са дадени стойностите за различията в просоциалното поведение според равнищата на просоциалното мислене при децата. Отбелязано е при кои видове просоциално поведение има статистически значими различия и при кои – не.

Коректно е посочено дали, и до колко се потвърждават хипотезите.

Направената дискусия показва, че докторантката има много добри аналитични способности. Резултатите и техните обобщения са съпоставени със съществуващи до момента изследвания.

Изводите са релевантни на основните резултати от собственото изследване.

Приноси

Приемам напълно самооценката на приносите, направена от Божидарка Неделчева.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторантката

Представените 4 публикации са пряко свързани с темата на дисертацията.

Нямам съмнение, че дисертационният труд е лично дело на докторантката.

Приносите и получените резултати са нейна лична заслуга.

7. Автореферат

В структурно и съдържателно отношение авторефератът отразява коректно основните моменти на дисертацията. Представени са основните теоретични постановки, дизайна и резултатите от собственото проучване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд е реализиран на високо научно равнище и отговаря на утвърдените стандарти за подобна работа; съдържа оригинални научно-

теоретични и научно-приложни резултати. Същият отговаря на националните минимални изисквания.

Божидара Неделчева притежава много добри изследователски компетентности и психологична подготовка.

Предвид на горното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, и ще гласувам ЗА присъждането на образователната и научна степен 'доктор' на Божидарка Динчева Неделчева по област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология; научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“. Препоръчвам на останалите членове на научното жури също да дадат своя положителен вот.

01.07.2023 г.

Изготвил рецензията:

Благоевград

доц. д.н. С. Мавродиев